

Anna Winiarczyk

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4173-5698>

Tomasz Warzocha

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8393-3989>

Edukacja zdalna w czasach pandemii COVID-19

ABSTRAKT: Pandemia COVID-19 z dnia na dzień wyznaczyła nowy ład edukacyjny. Zgodnie z rozporządzeniem MEN zamknięto szkoły, a nauczycieli zobligowano do realizacji procesu kształcenia w formie zdalnej przy zastosowaniu nowych technologii, co dla wielu z nich stanowiło *novum*. Jak nauczyciele poradzili sobie z nową sytuacją, z jakich technologii korzystali, jakie wady i zalety dostrzegli w edukacji na odległość? Na te oraz inne pytania poszukiwano odpowiedzi, prowadząc badania wśród nauczycieli w czasie, gdy niemal cały glob funkcjonował zdalnie.

SŁOWA KLUCZOWE: edukacja zdalna, technologie informacyjno-komunikacyjne, nauczyciel, uczeń/student

Kontakt: Anna Winiarczyk
anna.winiarczyk@ujk.edu.pl
Tomasz Warzocha
tomasz.warzocha@gmail.com

Jak cytować: Winiarczyk., A., Warzocha, T. (2021). Edukacja zdalna w czasach pandemii COVID-19. *Forum Oświatowe*, 33(1), 61–76. <https://doi.org/10.34862/fo.2021.1.4>

How to cite: Winiarczyk., A., Warzocha, T. (2021). Edukacja zdalna w czasach pandemii COVID-19. *Forum Oświatowe*, 33(1), 61–76. <https://doi.org/10.34862/fo.2021.1.4>

WPROWADZENIE

25 marca 2020 roku to dzień, w którym edukacja zdalna znana wielu nauczycielom jedynie z teorii, zgodnie z literą prawa weszła w życie. To dzień, kiedy większość szkół i placówek oświatowych w Polsce podjęła pierwsze próby implementacji kształcenia zdalnego, stojąc w obliczu sytuacji niekonwencjonalnej, niecodziennej. To moment, kiedy na skalę krajową rozpoczął się wielki proces transferowania tradycyjnej edukacji z trybu off-line do trybu on-line, tym samym weryfikując kompetencje cyfrowe nauczycieli i uczniów, a nierzadko i rodziców. Nadszedł czas, gdy nowe technologie stały się nieodzownym partnerem podmiotów uczestniczących w procesie kształcenia.

Zapisy prawa mówiące o zasadach prowadzenia edukacji na odległość znalazły swoje umocowanie w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (2020). MEN wprowadziło przepisy, na których podstawie szkoły i placówki oświaty zobowiązane były prowadzić kształcenie na odległość w okresie czasowego ograniczenia ich funkcjonowania. Skutkowało to tym, że wszelkie zadania dydaktyczno-wychowawcze jednostki systemu oświaty miały realizować z zastosowaniem metod i technik kształcenia na odległość.

EDUKACJA ZDALNA, JAK JĄ ROZUMIEĆ?

Edukacja zdalna ma długą tradycję. W Polsce to Uniwersytet Krakowski był prekursorem tej formy kształcenia, gdy w 1776 roku podjął pierwsze próby prowadzenia wykładów na odległość. Początkowo było to kształcenie przy wykorzystaniu tzw. starych mediów, a więc tradycyjnych listów, później radia, telewizji, gazet. Dziś ta sama forma nauczania realizowana jest przez wiele placówek oświatowych w skali całego globu przy użyciu nowych mediów elektronicznych, które poprzez swoją uniwersalność i polimorficzność umożliwiają przekraczanie ram tradycyjnego nauczania, tym samym stwarzając szereg odmiennych od dotychczasowych możliwości.

Kształcenie na odległość, nauczanie na odległość, e-learning, e-education czy wreszcie *edukacja zdalna* to terminy określające realizację procesu kształcenia za po-

średnictwem komputerów oraz sieci informatycznej w dystansie przestrzennym, a nierzadko i czasowym, nauczyciela od ucznia.

W literaturze przedmiotu występuje wiele ujęć definicyjnych tych terminów, jedna z nich autorstwa M. J. Kubiaka (2000) podaje, że „nauczanie na odległość jest to metoda prowadzenia procesu dydaktycznego w warunkach, gdy nauczyciele i uczniowie (studenci) są od siebie oddaleni (czasami znacznie) i nie znajdują się w tym samym miejscu, stosując do przekazywania informacji – oprócz tradycyjnych sposobów komunikowania się – również współczesne, bardzo nowoczesne technologie telekomunikacyjne, przesyłając: głos, obraz wideo, komputerowe dane oraz materiały drukowane. Współczesne technologie umożliwiają również bezpośredni kontakt w czasie rzeczywistym pomiędzy nauczycielem a uczniem za pomocą audio- lub wideokonferencji, niezależnie od odległości, jaka ich dzieli” (s. 12). Z kolei R. Lorens (2011) termin *e-learning* definiuje jako „proces kształcenia, realizowany w oparciu o niezbędne dla jego prowadzenia rozwiązania komunikacyjne, wykorzystujący aplikację internetową, poprzez którą prezentowana jest treść szkolenia, i z której uczestnicy korzystają pod opieką nauczyciela” (s. 9). Natomiast S. Juszczyk (2003) podaje, że „edukacja na odległość jest symboliczną ilustracją potencjalnej komplementarności między postępem technologicznym a imperatywem zapewnienia w niedalekiej przyszłości edukacji podstawowej dla wszystkich. Łącząc cele nie tylko dydaktyczne, ale nawet pedagogiczne oraz nowoczesne media, kształcenie na odległość uczestniczy w realizacji podstawowej misji wszelkiej edukacji: wyzwolenia jednostki ludzkiej – wszędzie, gdzie jest to możliwe – głównie z ograniczeń i ignorancji” (s. 150).

W wielu wyjaśnieniach znaczenia terminu *edukacja zdalna* nowoczesne technologie wymieniane są obecnie jako niezbędne do prowadzenia procesu dydaktycznego na odległość. Wynika to z faktu, że stanowią one dziś element szerszego nurtu zmian cywilizacyjnych, a co za tym idzie – są już stałą składową rzeczywistości nauczania na całym świecie. Stosując je, można nie tylko w dowolnej przestrzeni i w dowolnym czasie realizować atrakcyjne zajęcia dydaktyczne, ale także umożliwić szybsze i do większej grupy słuchaczy transferowanie treści kształcenia. Należy jednak zaznaczyć, że to szczególnie pojęcie *e-learningu* koncentruje się na zastosowaniu najnowszych technologii w procedurze edukacji zdalnej, stanowiąc tym samym jej fundament. Zatem moc *e-learningu*, określanego nawet przez znawców przedmiotu jako fenomen, w znacznym stopniu wywodzi się z mocy cyfryzacji będącej jego warunkiem *sine qua non*.

Pandemia COVID-19 nakreśliła nową rzeczywistość edukacyjną. Nauczyciele zostali zobligowani do korzystania z edukacji zapośredniczonej przez media cyfrowe. Stanęli przed trudnym wyzwaniem odwzorowania w wirtualnych warunkach klasy szkolnej, w której mieli realizować założenia programowe. Sytuacja ta wyłoniła odmienną rolę nauczyciela, wymuszającą na nim konieczność projektowania procesu e-nauczania, a tym samym wejścia w rolę przewodnika po świecie e-informacji, co dla wielu z nich stanowiło *novum*. Planując zajęcia on-line, nauczyciele musieli uwzględnić możliwości techniczne zarówno swoje, jak i uczniów, a więc swobodny dostęp do komputera, Internetu oraz oprogramowania zarządzającego kształceniem zdal-

nym. Ponadto musieli wziąć pod uwagę swoje kompetencje w zakresie budowania procesu nauczania zapośredniczonego przez Internet oraz sporo fundamentalnych kwestii niezbędnych dla powodzenia tej formy kształcenia (schemat 1).

Edukacja zdalna to wyzwanie dla nauczyciela i dla ucznia.

WAŻNE KWESTIE:

-

1 RELACJE
Dbaj o relacje między Tobą a uczniami i uczniami między sobą (stwórz przestrzeń dla relacji i współpracy).
Proponuj uczniom zadania i projekty grupowe. Inicjuj spotkania online w zespołach (również z rodzicami), zachęcaj do komunikowania uczniów między sobą.
-

2 INDYWIDUALIZACJA
Edukacja zdalna to zwrócenie uwagi na każdego ucznia osobno.
Wyznacz czas na spotkania indywidualne, podczas których porozmawiasz z uczniem zarówno o jego edukacji, jak i innych kwestiach - problemach, nastroju, sytuacji w domu.
-

3 GRAFIK PRACY
Określ porę dnia i długość trwania lekcji - dopasuj ją do wieku ucznia. To ważne także dla Ciebie - przeznacz na pracę określoną, zaplanowaną wcześniej część dnia - work-life balance!
-

4 FORMA ZAJĘĆ
Spotkanie bezpośrednie lub asynchroniczne: zajęcia online nie będą nigdy wyglądały tak samo, jak offline!
Nie staraj się w stu procentach przenosić zajęć z sali lekcyjnej do internetu. Odkrywaj nowe możliwości i formy, na które teraz znalazł się czas.
-

5 NARZĘDZIA
Dobierz narzędzia, z których skorzystasz (nie zawsze dużo znaczy dobrze! Wybierz 2-3 narzędzia, dostosowane do wieku, potrzeb dziecka oraz własnych umiejętności. Poznaj narzędzie, zanim zaczniesz pracować z uczniami!
-

6 INTERAKTYWNOŚĆ
Nie jest sztuką zarzucenie uczniów zadaniami. Ważne też, aby mieć od nich sprzężenie zwrotne na temat wspólnej pracy - jej plusów i minusów. Zachęć uczniów, aby prosili o pomoc zawsze, gdy jej potrzebują.
-

7 ZAANGAŻOWANIE
Zaangażowanie uczniów i rodziców - nie wszystkie dzieci mają dostęp do spokojnego miejsca nauki, co może wpłynąć na ich zaangażowanie, koncentrację i skupienie. Upewnij się, jaka jest sytuacja dzieci (może np. słuchawki pomogą zredukować hałas? A może warto sięgnąć po smartfon, jeśli nie ma w domu dodatkowego komputera?) Upewnij się, że rodzice chcą pomóc dziecku w uczeniu się!
-

8 METODY
Metody prowadzenia zajęć (warto wybierać zadania aktywizujące i atrakcyjne dla ucznia). Korzystaj z webquestów dostępnych w internecie lub twórz własne. Wróż z uczniami możesz również przygotować kolacje i konkursy w Canvie oraz wciągające testy w Quiziz lub Kahoot.
-

9 ZADANIA DOMOWE
Zadania domowe powinny być dopasowane do możliwości dziecka i w jak najmniejszym stopniu angażować rodziców (nie muszą mieć zawsze cyfrowej formy). Ustal jedno miejsce (kanał) gdzie będą występowały.
-

10 NASTAWIENIE
Bądź wypoczęty i pozytywny. Potraktuj nauczanie zdalne jako nowe wyzwanie i szansę rozwoju swojego i uczniów.
Jeśli czujesz, że jesteś przeciętną pracą, spróbuj się wyciszyć - poczytaj ulubioną książkę, posłuchaj muzyki, wyjdź na samotny spacer.
-

11 ZASADY KOMUNIKACJI
Jasne zasady komunikacji (warto wprowadzić kontrakt na czas nauczania zdalnego. Szanuj swoją prywatność - do kontaktowania się ustal jeden kanał. Skontaktuj się też z rodzicami, zwłaszcza dzieci z młodszymi klas, aby mieć pewność, że Twoje lekcje do nich docierają).
-

12 SYTUACJA UCZNIÓW
Być może ktoś potrzebować będzie Twojego wsparcia lub wsparcia pedagoga/psychologa szkolnego. Możesz również sprawdzić, czy w pobliżu Twojego miejsca zamieszkania zostały uruchomione telefoniczne dzwony psychologa. Jeśli tak, poinformuj o nich swoich uczniów i ich rodziców, być może będą tego potrzebowali.
-

13 KOMFORT PSYCHICZNY
Nie musisz umieć wszystkiego! Warto prosić o wsparcie (techniczne, ale i psychiczne) w sytuacjach, gdy sobie nie radzisz lub gdy czujesz zmęczenie, rozgoryczenie, a nawet złość.

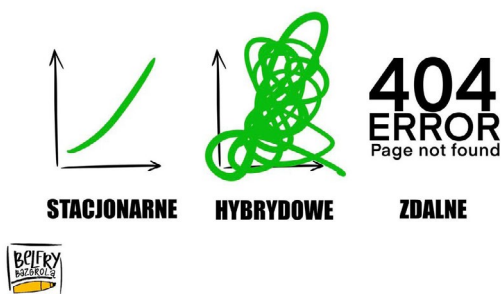
Schemat 1. Ważne kwestie nauczania zdalnego

Źródło: Zakład Edukacji Medialnej WSE UAM. (2020.04.27). *Analizując rozmaite teksty naukowe i popularnonaukowe oraz wypowiedzi nauczycieli, uczniów i rodziców, doszliśmy do wniosku, że warto zebrać najważniejsze wytyczne (i wskazówki), które mogą stać się przydatne w kontekście edukacji zdalnej.* [Infografika].

Facebook. <https://www.facebook.com/ztkwseuam/photos/pb.721509574596462.-2207520000../2880301452050586/?type=3&theater>

Dotychczasowe kształcenie w tzw. formie stacjonarnej dla znacznej części nauczycieli było jedynym, które znali i praktykowali. Zatem nagła organizacja procesu edukacji zdalnej stała się dla wielu z nich nie tylko nowa, ale i trudna, z którą nie potrafili sobie poradzić. Efektem tego początkowo był chaos, co dość żartobliwie obrazuje poniższy schemat stworzony przez nauczyciela na bazie własnych doświadczeń oraz obserwacji.

MODELE NAUCZANIA

Schemat 2. Modele nauczania

Źródło: Belfry Bazgroła. (2020.08.29) *Wrzesień 2020*. [Grafika]. Facebook. <https://www.facebook.com/BelfryBazgrola/photos/a.856724631172041/1621934307984399/> [dostęp 15.01.2021]

Wykorzystanie nowych technologii w edukacji na odległość z jednej strony może wspierać nauczycieli w wypełnianiu ich misji, z drugiej zaś dla wielu z nich mogą one stanowić barierę i nakładać konieczność samokształcenia w tym zakresie. I tu z pomocą przychodzą nauczycielom szkolenia on-line prowadzone przez wiele instytucji, placówek oświatowych czy firm związanych z edukacją, które prześcigają się w mnożeniu propozycji szkoleniowych, wykorzystując potrzebę chwili. Ponadto w Internecie znajduje się wiele poradników ze wskazówkami dotyczącymi edukacji na odległość. Jeden z nich wydało MEN (2020). Choć, jak przyznają zainteresowani, mimo tego typu literatury, wciąż jest więcej wątpliwości i pytań związanych z kształceniem zdalnym niż odpowiedzi na nie.

W tej szczególnej, kryzysowej sytuacji zaistniała potrzeba szukania przez nauczycieli takich rozwiązań technologicznych, które pomogłyby im w realizacji działań edukacyjnych i umożliwiły efektywne nauczanie zdalne. Ze wsparciem technicznym przychodzą platformy edukacyjne, na których nauczyciele mogą tworzyć wirtualne klasy i pracować zarówno z całą zbiorowością uczniowską, jak i indywidualnie z uczniem. Ponadto platformy edukacyjne ułatwiają porozumiewanie się za pomocą zdalnych komunikatorów, prowadzenie spotkań w trybie synchronicznym, udostęp-

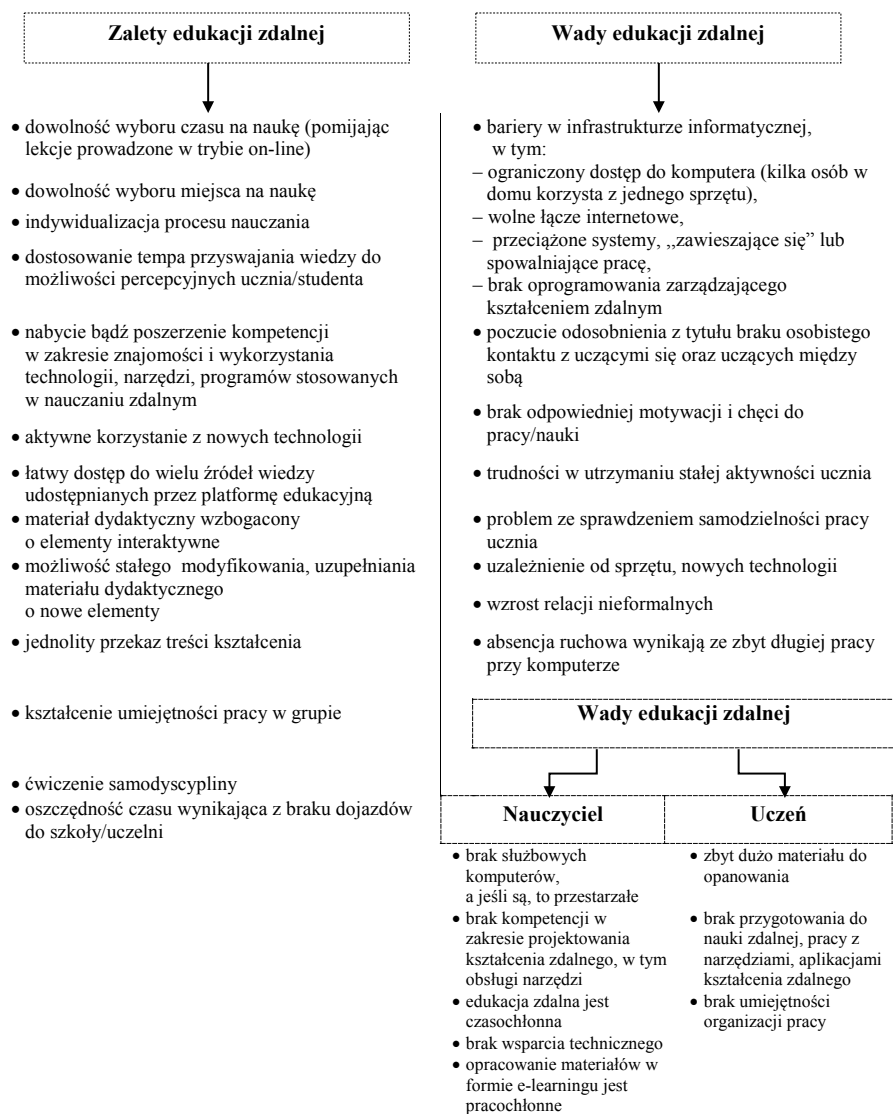
nianie plików, czy wreszcie prowadzenie zdalnych zajęć interaktywnych, które można nagrać, a następnie odtworzyć w trybie off-line.

Obecnie udostępniono szkołom szereg bezpłatnych platform edukacyjnych umożliwiających organizowanie procesu kształcenia na odległość. Do jednej z nich należy chociażby Microsoft Teams będący centrum pracy zespołowej na platformie Microsoft 365, czy G Suit dla Szkół i Uczelni wraz z dodatkiem Google Classroom będącym pakietem bezpłatnych narzędzi i usług Google dostosowanych do potrzeb szkół, również w warunkach domowych. Warto także wspomnieć o Cisco Webex Meeting, Class Flow czy polskiej, płatnej platformie Click Meeting.

Fundamentem procesu edukacji on-line jest baza odpowiednio opracowanych materiałów dydaktycznych. Platformy edukacyjne dysponują ich bogatą ofertą. Umożliwiają nauczycielom i uczniom korzystanie z otwartych zasobów edukacyjnych, dostępnych na wolnej licencji lub przeniesionych do domeny publicznej, oraz z komercyjnych źródeł informacji opartych na warunkach ich właścicieli. Otwarte zasoby edukacyjne to niezliczona liczba publikacji, podręczników, filmów dokumentalnych i eksperymentalnych, spektakli teatralnych i operowych, reportaży, koncertów, zdjęć itd. Nauczyciele mogą tu znaleźć wiele materiałów niezbędnych do realizacji zadań dydaktyczno-wychowawczych.

W pierwszych dniach adaptowania się nauczycieli i uczniów do nowej formy kształcenia dostrzegano głównie jej wady, jednak z czasem zauważono także i zalety. Jedne i drugie zaprezentowano na schemacie 3.

Edukacja zdalna w czasach, gdy niemal cały glob zdominowała pandemia, narkreślając odmienny od dotychczasowego ład, okazała się jedynym remedium na zamknięcie placówek oświaty. Proces kształcenia zdalnego oparty w pełni na technologiach cyfrowych stał się faktem. Dla uczniów będących uczestnikami tego procesu „(...) świat cyfrowy, nowe technologie informacyjno-komunikacyjne są światem naturalnym. W nim żyją, uczą się oraz realizują własne marzenia” (Rogozińska & Wiśniarczyk, 2019, s. 9), stąd kompetencje techniczne w aspekcie nauczania zdalnego nie stanowią dla nich bariery. Co więcej, dla uczniów korzystanie z nowych technologii „jest czymś normalnym, sprawia, że wiedza przekazywana w tradycyjny sposób, bez wykorzystania dostępnych technologii jest mało atrakcyjna” (Warzocha, 2019, s. 83). Z kolei w zetknięciu nauczyciela z nowymi technologiami oraz wirtualną przestrzenią Internetu będącą nowym środowiskiem nauczania wyłoniła się jego inna rola – e-nauczyciela, którego zadaniem jest projektowanie e-lekcji z zastosowaniem e-narzędzi, ukazując przy tym jego kompetencje IT. Jednak „Cyfrowe lekcje to znacznie szersza perspektywa niż tylko wykorzystywanie odpowiednich cyfrowych narzędzi. To również korzystanie z odpowiednich metod pracy oraz planowanie wartościowych procesów edukacji online” (Plebańska, 2020, s. 42). Jak nauczyciele poradzili sobie z tym zadaniem, z jakich technologii korzystali, jakich wad i zalet dopatrzyli się w tej formie kształcenia? Na te oraz inne pytania poszukiwano odpowiedzi, przeprowadzając badania wśród nauczycieli. Umożliwiły one w pewnym stopniu naszkicowanie obrazu e-nauczyciela realizującego kształcenie zdalne w chwili, gdy niemal cały świat doświadczał ogromnej lekcji życia na odległość.

Schemat 3. Zalety i wady edukacji zdalnej

Źródło: opracowanie własne.

BADANIA WŁASNE – CEL I METODA

Procedura metodologiczna obowiązująca w prowadzeniu badań własnych przewiduje etap, w którym następuje określenie celu badań, metod, technik oraz narzędzi badawczych.

Celem badań naukowych jest poznanie umożliwiające skuteczne działanie. Jak podaje W. Dutkiewicz (2001), „każde badanie służy realizacji określonego celu. Celem badań jest dążenie do wzbogacenia wiedzy o osobach, rzeczach lub zjawiskach będących przedmiotem badań” (s. 50).

Celem przeprowadzonych badań było zgromadzenie wiedzy na temat edukacji zdalnej realizowanej przez nauczycieli w czasach pandemii COVID-19.

Przez metodę badawczą rozumiemy „zespół teoretycznie uzasadnionych zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych obejmujących całość postępowania badacza, zmierzających do rozważenia określonego problemu naukowego; określony powtarzalny sposób rozwiązania problemu” (Dutkiewicz, 2001, s. 69).

Metodą zastosowaną w prowadzonym postępowaniu badawczym był sondaż diagnostyczny. Jak podają T. Pilch i T. Bauman (2001), metoda sondażu diagnostycznego „jest sposobem gromadzenia wiedzy o atrybutach strukturalnych i funkcjonalnych oraz dynamice zjawisk społecznych, opiniach i poglądach wybranych zbiorowości, nasilaniu się i kierunkach rozwoju określonych zjawisk i wszelkich innych zjawiskach instytucjonalnie nie zlokalizowanych – posiadających znaczenie wychowawcze – w oparciu o specjalnie dobraną grupę reprezentującą populację generalną, w której badane zjawisko występuje” (s. 80). Metoda ta jest próbą wyjaśnienia występującego zjawiska w określonej zbiorowości.

Informacje do rozwiązania problemu badawczego, w obszarze wybranej metody, zbierano za pomocą techniki ankietowania.

Ankieta „jest techniką gromadzenia informacji polegającą na wypełnianiu najczęściej samodzielnie przez badanego specjalnych kwestionariuszy na ogół o wysokim stopniu standaryzacji w obecności lub częściej bez obecności ankietera” (Pilch & Bauman, 2001, s. 96).

Narzędziem pomocnym do zbierania danych był kwestionariusz ankiety skierowany do nauczycieli pracujących na wszystkich szczeblach kształcenia, co umożliwiło szersze spojrzenie na analizowane zagadnienie. Narzędzie na potrzeby niniejszych badań opracowali autorzy tekstu.

Odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety zbierano w maju 2020 roku, po niespełna dwóch miesiącach realizowania przez nauczycieli zajęć dydaktycznych w formie zdalnej. Badania przeprowadzono za pośrednictwem ankiety online Google.

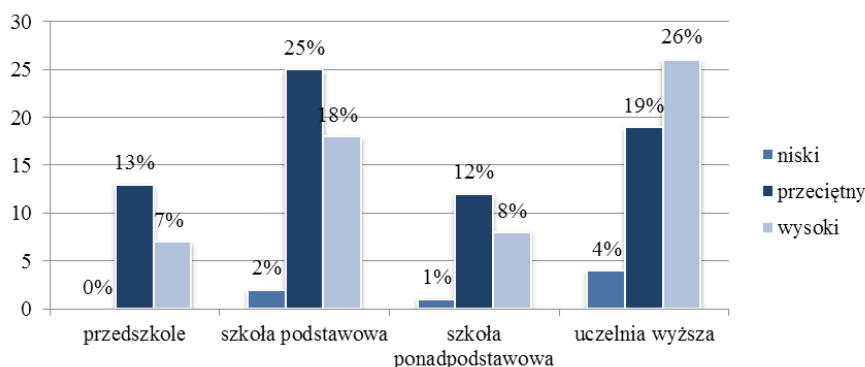
W badaniach udział wzięło 125 nauczycieli, z czego 20 osób (16%) stanowili nauczyciele pracujący w przedszkolach, 45 osób (36%) w szkołach podstawowych, 21 respondentów (16,8%) w szkołach ponadpodstawowych, zaś 39 badanych (31,2%) to nauczyciele pracujący na uczelniach wyższych.

W badaniach uczestniczyło 101 kobiet (81%) i mężczyzn 24 (19%). Większość badanych posiadała co najmniej 15-letni staż pracy (75 osób).

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH

Edukacja zdalna wymaga od nauczyciela na każdym poziomie edukacyjnym posiadania odpowiednich predyspozycji. Z jednej strony mówimy o zasobie wiedzy merytorycznej, która stanowi podstawę sprawnego procesu przekazywania informacji, z drugiej zaś postęp nauki, rozwój nowych technologii wymusza na nauczycielu nabycie umiejętności posługiwania się nimi, pomimo wcześniej sprawdzonych oraz wypracowanych metod kształcenia. Bardzo wyraźnie to widać w czasach, kiedy tradycyjna forma kształcenia przechodzi w formę zdalną i przyjmuje postać e-kształcenia. Nauczyciel bez odpowiednich predyspozycji, umiejętności, zaangażowania może mieć problem z efektywnością wykorzystania dostępnych nowoczesnych środków dydaktycznych wspomagających proces edukacyjny. Zatem „(...) bez wątpienia przed nauczycielami jawi się wieloaspektowe i trudne zadanie do zrealizowania, polegające na zmodyfikowaniu przekazu treści i zastosowaniu narzędzi cyfrowych w procesie edukacyjnym, co z kolei wymaga ukształtowania u nich kluczowych kompetencji w tym zakresie. Zadanie to jest koniecznością, chociażby z uwagi na troskę o efektywniejsze edukowanie młodej generacji uczniów, wzrastających w bezustannie ewoluującej medialności współczesnego świata” (Warzocha & Winiarczyk, 2019, s. 133).

W kontekście powyższego interesujące wydaje się, *jak nauczyciele oceniają swoje umiejętności w zakresie kształcenia zdalnego?* Dokonując analizy otrzymanych wyników, okazało się, że nauczyciele w większości przypadków określili swoje umiejętności w charakteryzowanym obszarze na poziomie przeciętnym (wykres 1). Jedynie wykładowcy akademicki najczęściej wskazywali na wysoki ich poziom (26%). Z jednej strony może to wynikać z dostępności do nowych rozwiązań w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych, z drugiej zaś można przypuszczać, że ta grupa badanych w większym stopniu wykorzystywała je w swojej codziennej pracy zawodowej i to przyczyniło się do gromadzenia doświadczeń w tym obszarze, a tym samym wzrostu poziomu tychże umiejętności. Warto zwrócić uwagę, że nauczyciele edukacji przedszkolnej nie wykazali niskiego poziomu umiejętności pracy w zakresie kształcenia zdalnego (0%). Pozostali poddani badaniu nauczyciele na kolejnych, wyższych poziomach edukacyjnych również w znikomym stopniu twierdzili, że ich umiejętności są na niskim poziomie w opisywanym zakresie.

Wykres 1. Poziom umiejętności nauczycieli w zakresie kształcenia zdalnego (samoocena)

Źródło: badania własne.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na badania zaprezentowane w publikacji *Edukacja zdalna: Co się stało z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?* Ukazują one, że „prawie 45% nauczycieli czuło się przygotowanych do edukacji zdalnej jedynie w stopniu małym i umiarkowanym” (Ptaszek et al., 2020, s. 25), zaś po kilku miesiącach pracy on-line „subiektywna ocena własnych umiejętności przez nauczycieli uległa zmianie – aż 45% badanych oceniło je dobrze, natomiast 39% bardzo dobrze. Jednak pomimo że 90% nauczycieli wystawiło swoim umiejętnościom co najmniej ocenę dobrą, to w sumie ponad połowa z nich (52%) uważała, że potrzebuje dodatkowego przeszkolenia z zakresu prowadzenia lekcji z użyciem różnego rodzaju narzędzi cyfrowych” (Ptaszek et al., 2020, s. 25).

Najbardziej podstawową technologią pracy zdalnej jest wykorzystanie komputera, laptopa, tabletu czy nawet smartfona z dostępem do Internetu. Nauczyciele biorący udział w badaniach w ponad 90% zadeklarowali, że posiadają swobodny dostęp do Internetu oraz komputera – szczegółowe dane zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1. Deklarowane wartości dostępu do Internetu oraz komputera

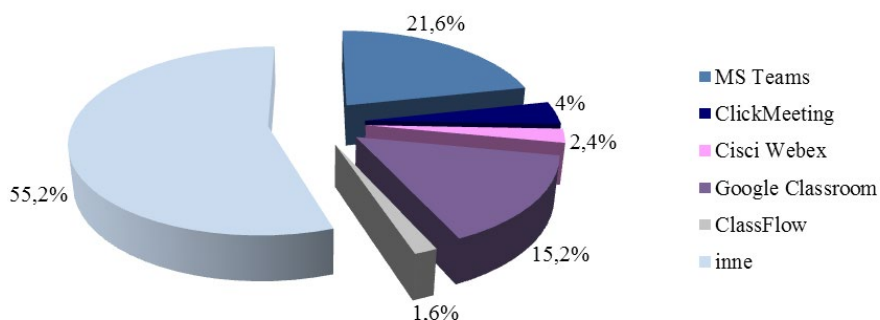
	TAK			NIE			N %
	K	M	%	K	M	%	
Czy ma Pan/i w domu dostęp do Internetu?	101	22	98,4	0	2	1,6	100
Czy ma Pan/i w domu swobodny dostęp do komputera?	93	24	93,6	8	0	6,4	100

Źródło: badania własne.

Dostęp do technologii informacyjno-komunikacyjnych jest fundamentem w prowadzeniu zajęć zdalnych, jednak to umiejętności ich wykorzystania stanowią drogę do sukcesu. Różnorodność platform, narzędzi wspomagających proces eduka-

cyjny jest tak szeroka, że konieczność wybrania tej najbardziej odpowiedniej może stanowić dla nauczyciela wyzwanie, z którym musi się zmierzyć w czasach, gdy synergia nowych technologii i edukacji stała się faktem. Dodatkowe szkolenia, seminaria czy webinaria w pewnym stopniu wspomagają nauczyciela w drodze do pełnego korzystania z nich w pracy zawodowej. Niestety nie wszyscy mogą w nich uczestniczyć, a przynajmniej nie w takiej formie, w jakiej by chcieli, co potwierdzają badani nauczyciele w udzielanych odpowiedziach na pytanie: *Czy przed wprowadzeniem kształcenia zdalnego uczestniczył/a Pan/i w szkoleniu/warsztacie przygotowującym do tej formy nauczania?* Ponad 79% respondentów oznajmiło, że przed pojawieniem się pandemii nie brało udziału w żadnej formie wsparcia przygotowującego do pracy zdalnej. Sytuacja zmieniła się w momencie, gdy kształcenie e-learningowe było już koniecznością, gdyż 84% badanych podjęło doksztalcenie się w charakteryzowanym kierunku. Wśród najczęściej wymienianych form było samokształcenie (65,6%), szkolenia on-line (24,8%) czy pomoc kolegi, koleżanki (4,3%).

Biorąc pod uwagę szeroki dostęp do platform edukacyjnych wspierających proces kształcenia, ponad połowa nauczycieli korzystała z tych już wcześniej znanych a wykorzystywanych w tradycyjnym przebiegu lekcji, jak np. e-podręcznik, czy znane komunikatory, do których zaliczała np. Skype, Zoom itp. Należy jednak zaznaczyć, że nauczyciele wykorzystywali również mniej znane platformy niż powszechnie występujące w użyciu (55,2%). Szczegółowe zestawienie platform przedstawiono na wykresie 2.

Wykres 2. Zestawienie platform edukacyjnych deklarowanych przez nauczycieli w pracy zdalnej

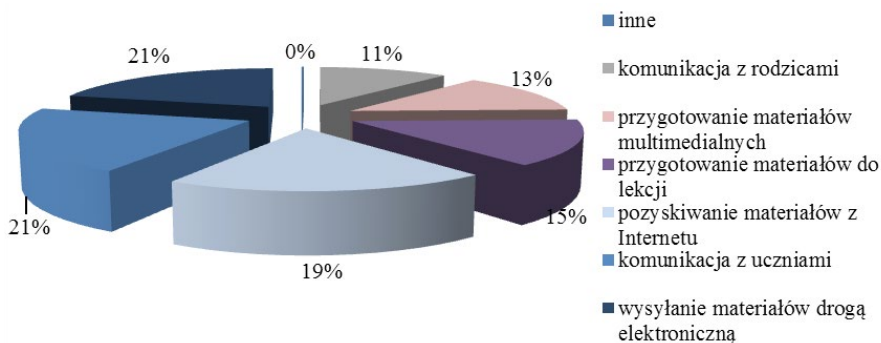
Źródło: badania własne.

W prowadzonych badaniach platforma edukacyjna była przez nauczycieli utożsamiana z komunikatorem internetowym, np. Skype, Messenger, czy portalem społecznościowym typu Facebook. Taka interpretacja może wynikać z braku elementarnej wiedzy, czym dokładnie jest platforma edukacyjna. Owszem, pewną część materiałów dydaktycznych można przekazać, wykorzystując powyższe narzędzia, jednak nie zawsze są one poprawnie wyświetlane czy odbierane przez użytkowników końco-

wych. Należy zaznaczyć, że wspomniane komunikatory internetowe były głównie wykorzystywane przez nauczycieli niższych szczebli edukacyjnych.

Zgromadzony materiał badawczy, a zaprezentowany na wykresie 2, dowiódł, że nauczyciele korzystali z różnych platform edukacyjnych, wśród których najpopularniejszą był MS Teams (21,6%), przy czym dominował on na uczelniach wyższych w połączeniu z wewnątrzuczelnianym oprogramowaniem, jakim jest np. *Wirtualna Uczelnia*. Dodatkowo nauczyciele korzystali z bezpłatnego oprogramowania Google Classroom (15,2%). Najmniejszą popularnością wśród respondentów cieszyły się platforma edukacyjna ClassFlow (1,6%) oraz Cisci Webex (2,4%).

Poddani badaniu nauczyciele zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na pytanie: *Do czego najczęściej wykorzystuje Pan/i technologie informacyjno-komunikacyjne w kształceniu zdalnym?*, gdzie mogli zaznaczyć maksymalnie 4 stwierdzenia. Na wykresie 3 zaprezentowano ustalone w badaniach wyniki.

Wykres 3. Cel wykorzystania przez nauczycieli technologii informacyjno-komunikacyjnych w kształceniu zdalnym

Źródło: badania własne.

Poddając interpretacji uzyskane dane liczbowe można zauważyć, iż nauczyciele najczęściej korzystali z technologii informacyjno-komunikacyjnych w kształceniu zdalnym w celu wysyłania materiałów drogą elektroniczną (21%) oraz komunikacji z uczniami (21%). Na dalszym miejscu znalazło się pozyskiwanie materiałów z Internetu (19%) czy przygotowywanie treści dydaktycznych do prowadzonych zajęć (15%).

W ramach prowadzonych badań nauczyciele zostali poproszeni o wyrażenie zdania na temat wad i zalet edukacji zdalnej. Prawie 25% z nich stwierdziło, że e-kształcenie nie posiada żadnych zalet, a jedynie utrudnia pracę i tradycyjną metodę realizacji procesu kształcenia. Wśród odpowiedzi pojawiały się między innymi następujące stwierdzenia:

- » *dzieci spędzają za dużo czasu przed ekranem komputera;*
- » *motywacja uczniów do nauki jest bardzo niska;*
- » *brak kontaktu bezpośredniego z rówieśnikami i nauczycielami;*

- » ograniczona możliwość uzyskania wyjaśnień w sytuacji niezrozumienia jakichś zagadnień;
- » taka nauka to raczej fikcja;
- » brak osobistego kontaktu z uczniem;
- » przygotowywanie materiałów jest bardziej czasochłonne niż np. wydrukowanie materiałów edukacyjnych;
- » trudniejsze sprawdzenie wiedzy ucznia.

Jak wynika z badań zaprezentowanych w raporcie pt. *Edukacja zdalna w czasach COVID-19*, aż 59% badanych nauczycieli nie chciałoby w przyszłości prowadzić zajęć w formie zdalnej z uwagi na negatywne doświadczenia zgromadzone podczas tej formy edukacji. Jednak należy podkreślić, że mimo to wysoko oceniają oni efektywność edukacji zdalnej (Plebańska et al., 2020, s. 15).

Poddani badaniu nauczyciele zwrócili uwagę, że w przypadku dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych czy z różnymi dysfunkcjami kontakt bezpośredni jest konieczny, gdyż daje on możliwość lepszego „dotarcia” do ucznia z nowym materiałem dydaktycznym, a co za tym idzie wytłumaczenia danego zagadnienia w sposób bardziej zrozumiały, przystępny. Zdaniem nauczycieli kształcenie zdalne niestety tego nie zapewni.

Wśród wymienianych przez nauczycieli wad edukacji zdalnej znalazło się również przygotowanie materiałów dydaktycznych, które do pracy w formie na odległość zajmuje im zdecydowanie więcej czasu niż w przypadku formy tradycyjnej. Należy zaznaczyć, że tylko 15% nauczycieli wskazało, że wykorzystuje technologie informacyjno-komunikacyjne do przygotowania materiałów lekcyjnych do kształcenia zdalnego (wykres 3). Zatem można przypuszczać, że powodem tego stanu rzeczy jest duży nakład czasu pracy jaki nauczyciele muszą poświęcić aby opracować materiał dydaktyczny. Dodatkowo poprawianie prac uczniów pozyskanych w edukacji zdalnej pochłania co najmniej dwa razy więcej czasu niż w przypadku nauczania tradycyjnego. Istotna kwestia poruszana przez 97% dydaktyków dotyczyła weryfikacji wyników nauczania. Świadczą o tym fragmenty wypowiedzi nauczycieli:

- » brak pełnej kontroli nad postępami w nauce uczniów;
- » brak możliwości kontroli nad samodzielnością wykonywanych prac;
- » brak możliwości sprawdzenia, czy uczeń sam rozwiązuje zadanie, pisze sprawozdania czy przygotowuje dany materiał.

Należy podkreślić, że nauczyciele biorący udział w badaniach w większości (75,2%) wskazywali na pozytywne aspekty kształcenia zdalnego, bazującego na technologiach informacyjno-komunikacyjnych. Potwierdzają to uzyskane dane liczbowe oraz wypowiedzi nauczycieli, wśród których najczęściej powtarzającymi się były:

- » więcej okazji do korzystania z ciekawych zasobów internetowych niż podczas lekcji w klasie;
- » kształcenie zdalne uczy właściwego rozporządzania czasem lekcji;
- » zwiększa koncentrację na wykonywanym przez dziecko zadaniu (komfort pracy w domu, dystans fizyczny między nauczycielem i uczniem, brak innych elementów dekoncentrujących dziecko – na ogół);

- » *kształcenie zdalne uczy dziecko i rodziców większej odpowiedzialności za pracę własną;*
- » *wyeliminowanie budynku szkoły z procesu nauczania;*
- » *brak konieczności prowadzenia lekcji w masce.*

Nauczyciele uczelni wyższych biorący udział w badaniach zwracali uwagę, iż w przypadku kształcenia akademickiego realizowanego w formie zdalnej istotne i korzystne jest to, że *każdy student pracuje w swoim tempie, w dogodnym dla siebie czasie. Z perspektywy studentów jest to spore udogodnienie, mogą planować swój czas zgodnie z osobistymi potrzebami.*

Uzyskany obraz poglądów badanych nauczycieli, dotyczący edukacji zdalnej bazującej na nowych technologiach wskazuje na to, że z jednej strony cechuje się ona elastycznością, brakiem ograniczeń, indywidualizacją procesu kształcenia szczególnie na wyższych poziomach edukacyjnych, z drugiej zaś minimalizuje kontakty międzyludzkie, nie daje rzetelności weryfikowanej wiedzy czy w końcu ogranicza korzystanie z cyfrowych urządzeń, np. laptopa, w sytuacji, gdy kilku domowników (rodzeństwo czy rodzice będący nauczycielami) musi korzystać z niego w tym samym czasie.

PODSUMOWANIE

Zarysowana wyżej problematyka stanowi w obecnych realiach wyzwanie zarówno dla instytucji oświatowych na wszystkich poziomach edukacyjnych, jak i dla samych odbiorców, którymi jest młode pokolenie e-uczników czy e-studentów. Szerząca się pandemia COVID-19 nakreśliła podmiotom procesu kształcenia konieczność korzystania z narzędzi cyfrowych, często wywołując głównie u nauczycieli obawy przed wprowadzeniem ich do procesu dydaktycznego. Powodem tego niepokoju był brak wiedzy o nich albo umiejętności efektywnego posługiwania się nimi. Z kolei dla generacji młodych, uczących się, niejednokrotnie posiadających większy zasób wiedzy technologicznej niż ich nauczyciele, przeniesienie procesu edukacji do trybu on-line za pośrednictwem nowych mediów nie stanowiło większego problemu. Wpłynął na to fakt, że współcześni uczniowie, zwani *cyfrowymi tubylcami* (Prensky, 2001), sprawnie „poruszają się” w świecie przesiąkniętym mediami, multimediami, w świecie oplecionym siecią komputerów. „W związku z powyższym pewne jest, że w cyfrowej epoce, a w niej funkcjonującej cyfrowej szkole, cyfrowy nauczyciel powinien uwzględniać w swoich działaniach edukacyjnych technologie XXI wieku oraz rozwiązania informatyczne, tym samym z jednej strony wychodząc naprzeciw napierającej technologii cyfrowej, zaś z drugiej odpowiadając na potrzeby uczniów e-pokolenia, dla których świat nowoczesnych rozwiązań technologicznych jest światem ze wszech miar naturalnym, jest przestrzenią komunikacyjną, informacyjną i edukacyjną” (Winiarczyk & Warzocha, 2020, s. 202). Ponadto aktualnie, gdy szkoła doświadcza nowych warunków edukacyjnych, odmiennej przestrzeni kształcenia nakreślonej pandemią, nauczyciele zostali zobligowani do pełnego zaangażowania się w poznanie możliwości wykorzystania nowych technologii we własnym warszta-

cie pracy. Wszelkie działania w tym zakresie bez wątpienia mogą stanowić gwarancję nie tylko efektywności zdalnego procesu edukacyjnego, ale i porozumienia się z pokoleniem e-uczników oraz braku wykluczenia cyfrowego w rozwijającym się technologicznie społeczeństwie.

Komponentem szkoły funkcjonującej w epoce okrzykniętej cyfrową są nowoczesne technologie, które w ostatnich miesiącach stanowią fundament edukacji. Zaistniała pandemia nakreśliła nowy ład edukacyjny, który całkowicie zmodyfikował z powodzeniem realizowany dotychczas proces kształcenia. Zmiana dotknęła wielu obszarów. Klasa szkolna przekształciła się w klasę wirtualną, zaś nauczyciele przysłowiową kredę i tablicę zamienili na platformy edukacyjne umożliwiające im pracę, niestety ukazując dość często brak kompetencji, tak niezbędnych do ich wykorzystania. Jednak stojąc w obliczu zaistniałej sytuacji, wielu z nich z powodzeniem implementowało narzędzia cyfrowe do wykonywania zadań dydaktyczno-wychowawczych, tym samym kreując nowy, ale jakże realny proces edukacyjny.

BIBLIOGRAFIA

- Belfry Bazgrołą. (2020.08.29) *Wrzesień 2020*. [Grafika]. Facebook. <https://www.facebook.com/BelfryBazgrola/photos/a.856724631172041/1621934307984399/>
- Ministerstwo Edukacji Narodowej, (2020.03.25). *Kształcenie na odległość – poradnik dla szkół*. <https://www.gov.pl/web/edukacja/ksztalcenie-na-odleglosc--poradnik-dla-szkol>
- Dutkiewicz, W. (2001). *Podstawy metodologii badań: Do pracy magisterskiej i licencjackiej z pedagogiki* (wyd. 5 popr.). Wydawnictwo Stachurski.
- Juszczak, S. (2003). Edukacja na odległość: Kilka refleksji konstruktywistycznych i kognitywistycznych. *Chowanna*, 1, 150–168. <https://rebus.us.edu.pl/handle/20.500.12128/17156>
- Kubiak, M. J. (2000). *Wirtualna edukacja*. MIKOM.
- Lorens, R. (2011). *Nowe technologie w edukacji*. Wydawnictwo Szkolne PWN; ParkEdukacja.
- Pilch, T., & Bauman, T. (2001). *Zasady badań pedagogicznych: Strategie ilościowe i jakościowe* (wyd. 2 popr. i rozsz.). Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Plebańska, M. (2020). Cyfrowa edukacja – potencjał, procesy, modele. In J. Pyżalski (Red.), *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19: Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele* (s. 37–42). EduAkcja. <https://zdalnie.edu-akcja.pl>
- Plebańska, M., Szyller, A., & Sieńczewska, M. (2020). *Edukacja zdalna w czasach COVID-19: Raport z badania*. Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego. <https://kometa.edu.pl/biblioteka-cyfrowa/publikacja,941,edukacja-zdalna-w-czasach-covid-19-raport-z-badania>
- Prensky M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants: Part 1. *On the Horizon*, 9(5), 1–6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>
- Ptaszek, G., Stunża, G. D., Pyżalski, J., Dębski, M., & Bigaj, M. (2020). *Edukacja zdalna: Co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?* Gdańskie Wydawni-

- ctwo Psychologiczne. https://zdalnenauczanie.org/wp-content/uploads/2020/10/ZDALNA-EDUKACJA_FINAL.pdf
- Rogozińska, K., & Winiarczyk, A. (2019). *Multimedialne przedszkolne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r., zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, Dz. U., poz. 492. (2020). <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000492>
- Warzocha, T. (2019). Wykorzystanie TIK w kształceniu akademickim. In E. Asmakovets & S. Koziej (Red.), *Człowiek w środowisku edukacyjnym* (s. 83–90). Stamp Partner.
- Warzocha, T., & Winiarczyk, A. (2019). Jeszcze wybór czy już konieczność wykorzystywania przez nauczycieli TIK w edukacji? – opinie studentów kierunków nauczycielskich Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach i Uniwersytetu Rzeszowskiego. *Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne*, 33, 125–151. <https://studiapedagogiczne.ujk.edu.pl/numery/33.pdf>
- Winiarczyk, A., & Warzocha, T. (2020). Akademicki proces kształcenia kandydatów na nauczycieli w zakresie stosowania TIK w edukacji – w świetle badań studentów Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach i Uniwersytetu Rzeszowskiego. *Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne*, 35, 199–220. <https://studiapedagogiczne.ujk.edu.pl/numery/35.pdf>
- Zakład Edukacji Medialnej WSE UAM. (2020.04.27). *Analizując rozmaite teksty naukowe i popularnonaukowe oraz wypowiedzi nauczycieli, uczniów i rodziców, doszliśmy do wniosku, że warto zebrać najważniejsze wytyczne (i wskazówki), które mogą stać się przydatne w kontekście edukacji zdalnej*. [Infografika]. Facebook. <https://www.facebook.com/ztkwseuam/photos/pb.721509574596462.-2207520000../2880301452050586/?type=3&theater>

DISTANCE EDUCATION IN PANDEMIC TIMES COVID-19

ABSTRACT: The COVID-19 set a new educational order from day today. In accordance with the MEN regulation, schools were closed and teachers were obliged to implement the process of remote education using new technologies, which was a novelty for many of them. How did the teachers cope with the new situation, what technologies did they use, what advantages and disadvantages did they see in distance education? These and other questions were sought through research carried out among teachers at a time when almost the entire globe was functioning remotely.

KEYWORDS: distance education, information and communication technologies, teacher, student